

PARTEA ÎNTÂI

Prăvale-Baba e celălalt nume al unui oraș din Moldova. Te duci cu trenul într-acolo, abătându-te de la o linie principală. Un tren care așteaptă, ca o jucărie ținută la spate, îndărătul unei gări serioase, înduplecând sufletul călătorului să-și uite vârsta și să-și regăsească zâmbetul uitatelor mirări. Căci vagoanele trenului se ivesc ca cei șapte pitici în ochii celei Albă-ca-Zăpada. Nu-i descântă nimeni locomotivei „Melc, melc, codobelc, scoate coarne bourești”, dar ea deodată scoate coarne de fum negru, se simte strașnic de locomotivă și arată că e, pornind cu zarvă mare de tinichea și chivără de fum, încălecată parcă pe un căluț de lemn.

Stă și unde e gară, și unde nu e, ca și cum ar trebui să urce în tren veverițe, nevăstuici și rândunele nezburătoare în vagoanele ei. Fochistul poate să fie un motan, iar controlorul, un urs cu cizme și cu ochelari. Dacă-i așa, un pension de iepurași vine în clasa a treia, condus de-o iepuroaică și de-o bufniță care stă în clasa întâia, alături de două căprioare, cu talie și ochi de modă veche, și de un țap cu barbișon Napoleon al III-lea; iar dacă-i altfel, parcă n-ar fi, și totuna e în trenul care umblă ceva mai iute decât melcii și omizile, nu mult, pe un drum cotit și răsucit ca spiralele fumului.

Uneori își ia vânt – de ce, el știe –, alteori stă ca să-l ajungă câte-o rață, care găgâie apoi sub banca iepurilor dintr-a treia. E cel mai mic tren de pe lume: mânzul, puiul, măștișorul; numai pe un covor cu jucării ar putea fi mare, în mâinile unei fete cu cozi. De-a dreapta și de-a stânga lui, răsar, vin și se duc de-a dura dealuri dese, verzi ca poama busuioacă.

I-atâta lumină în priveliștea de iarbă și de frunză, încât dac-ai mușca din ea ar curge must dulce, adunând viespile. Da, e drumul care duce spre orașul vinului, unde luminile pornesc din mâinile unui bețiv: Ilie Pânișoară. Orașul, iată-l între alte dealuri: uite-l, nu e, când la dreapta, când la stânga, ca o drăcoaică prinsă-n brațe, care fuge de sărutare, cu gene viclene pe ochi verzi și părul răsturnat pe bluza de frunză, clătinându-și capul când la dreapta, când la stânga. E numai tumult de vii și de livezi. Iar casele, de departe, sunt prisăci în care-i mierea.

Apoi, trenul se oprește în fața unei gări cu nume și ceasornic. Și dacă ești uituc, după ce te-ai dat jos – te-așteaptă fluturi cu batiste? – îți vine să te-ntorci, să iei trenul, să-l ții la spate cu o mână și să pornești înainte, spre copii, ducându-l în dar.

Astfel, și de acolo, începe orașul.

E și nu e oraș, cu toate că are primar, parlamentari, tribunal, liceu, o gazetă – o știi toate gavanoasele cu dulceți, care stau vara în fundul sobelor, la răcoare – două trăsuri cu câte-un cal, a lui Axente Țolea și a lui Băluță Vătăman, grădină publică fără muzică militară, fiindcă nu-i de unde, hotel – vai, vai – cu adăpost pentru căruțe și lighene pentru călătorii nedepriși cu spălatul la cișmea, feredeu cu abur de piatră – o dată pe săptămână – și mătură de frunză de stejar, zece sergenți de zi, fiecare cu porecla lui, toți cu musteață și barbă albă, moșnegi în uniformă ca niște rigi din pasiența unei babe, și somnul cu bancă și felinar al altor zece sergenți, de noapte, care cugetă într-un căscat, dând câte-un țignal lunatec. Câinii păzesc, că de asta i-o lăsat Dumnezeu, alături de bieții sergenți fără culcuș. Lumină electrică nu-i, dar fiecare primar făgăduiește cu mâna pe inimă că va

fi, la noul buget. Cetățenii vor morțiș lumină electrică, să fie și ei în rândul oamenilor; dar sufletul lor somniu și aplecat spre cele vechi, s-ar despărți cu oftări de lumânări și de lămpile cu gaz.

Și-apoi, ce s-ar face Ilie Pânișoară dacă lumina s-ar aprinde singură, ca-n celelalte orașe, ouată în becuri proțăpitate? Și, la drept vorbind, oamenilor de-acolo le-ar fi și frică-n sân să trăiască încinși cu sârme electrice. Căci lumina aceea e ca un zmintit care te pândește cu ochi sticloși; e din neamul trăsnetului, lumină păgână, nu creștină ca cea care vine cu lumânările de la Biserică.

Toamna, orașul miroase a must, a miere și ceară. I-atâta frunză în aurul lui Septembrie că, în ceasul asfințitului, până târziu, la bruma Lunii, parcă-și piaptână părul despletit o fată din aurul Rhinului. Când bate Luna plină, numai copiii dorm, moșnegii și cu babele; iar ceilalți se duc cu vin și must spre tinereță, cu țiganii care-s greerii vinului și cu greerii care-s lăutarii stelelor.

Și, după ce se scutură frunza nucului pe iarbă și aripa rândunelii, pe zarea lui Eminescu, poamele tot nu pleacă din orașul lor. Podul fiecărei case e plin de struguri spânzurați, care se zbârcesc dulce cu stafida în ei; iar la ferestre stau gutui și mere, privind afară ca fetele îndrăgostite.

Iarna e foarte bine. Nimeni nu face nimic. Așteaptă. Toți se pregătesc de Crăciun. Astfel, ziua de iarnă cu foc în sobe e tot o noapte bună. Babele culeg vreascuri, ciorile-s babele cerului, ninge ca de-o mie de ani, azi, mâni și poimâni, copiii se dau cu săniuța, omul de omăt e primarul cu fălci și burtă al satului alb, vine Crăciunul cu „Sculați, sculați, boeri mari”, și deodată toți se deșteaptă în aprilul rândunelelor, când fiecare pom își ninge singur floare nouă. Vine Crăciunul

primăverii, care miroase ca turtele din Moldova, a apă de flori și miez de migdală.

larna, trenul nu prea umblă. E mic și nu poate. Șeful gării se duce la vânătoare cu sania. Odată cu primăvara, trenul iese din cutie. Pleacă și se-ntoarce iar, de-a lungul verii și al toamnei, când încep gospodinele să fiarbă bulionul și-apoi perjele pentru povidlă. Pe urmă iar îngheață apele, ninge, și toate merg înainte, dar rămânând pe loc.

Mai de căpetenie însă decât trenul și anotimpurile în orașul viilor e primarul. Dar aici nu va fi vorba despre el, ci despre Ilie Pânișoară care nu e cu pânea, ci cu felinarele. Aparține primăriei, ca și primarul. E trecut în buget. El gospodărește gazul și fitilul tuturor felinarelor. El știe ceasul când trebuie să le aprindă, altul, de la zi la zi, după cer și anotimp. Ilie Pânișoară n-are nici casă, nici nevastă, nici copii. El are vinul în el, felinarele afară și măgarul – tot Ilie – după el, cu ale lui patru picioare și două urechi.

Desigur că Ilie Pânișoară e cel mai netrebnic fiu al orașului. Oamenii spun că-i atât de bețiv, încât și gazul primăriei ar fi în stare să-l dea de dușcă. Nu fiindcă-i gaz puturos îl lasă-n pace și nu-l bea, ci din pricina felinarelor: i-s dragi aprinse.

În tinerețele lui, Ilie a fost crâșmar. După ce și-a băut crâșma, n-a mai fost nimic. Dacă nu erau felinarele cu inimă de aur, Ilie ajungea cerșetor – la crâșmă, nu la biserică – până în ceasul iadului. Dar în ochii beției lui Ilie s-au ivit felinarele, înaintea dracilor cornuți, și Ilie a rămas cu un rost printre oameni, adică pe lângă ei, în coada lor, cu noaptea și cu felinarele, urmat de cel și mai codaș, Ilie-urechietul.

Ilie-omul e rușinea orașului. Cetățenii viilor s-ar mânia amarnic dacă ar afla că pana cronicarului s-a oprit dintâi,

nesocotind cinul tuturor celorlalți, tocmai la Ilie Pânișoară. Și ar avea bună dreptate.

Numai că Prăvale-Baba e celălalt nume și poate cealaltă realitate – sau irealitate – a orașului viilor. Ochii arzători ai lui Fănuță, din mâna căruia a zburat îngerul, s-au deschis la Prăvale-Baba și tot acolo, când ploua pe floarea teilor, s-au închis de veci pe timpuriul lor destin.

Și dacă orașul hărților, al oamenilor, al vieții de toate zilele, orașul social și pitoresc începe cu gara, cu primarul, cu instituțiile și cu protipendada, Prăvale-Baba din ochii lui Fănuță începe cu Ilie Pânișoară. Felinarele aprinse de mâna lui bețivă sporesc noaptea până-n stelele lumii de dincolo. Ilie Pânișoară e hotarul tainei din ochii copiilor, deschiși asupra lumii care se ivește.

* * *

Casa Damaschinilor e cea din urmă a uliței Prăvale-Baba, aproape de cimitir. Nu e nici casă boerească, nici de mahala. E casa unei călugărițe. Clopotele, toaca, brazii și munții Agapiei n-ar fi de mirare în jurul ei. E ca de-acolo. Dar parcă nici Prăvale-Baba nu-i tare din altă parte. Mai luminoase, dealurile sunt copilăria munților. Numai brazi nu-s; în locul lor sunt viile. Tăcerea e aceeași. Greerii, glasul păsărilor și rarele lătrături de câni sună a limpede și gravă singurătate, vrednică de acordul de culme al buciumului. Pe-acolo trec morții spre crucile lor și rudele cu strae negre, ale morților.

Damaschinii n-au ajuns în preajma cimitirului izgoniți sau din întâmplare. Locul și l-a ales o străbunică a neamului, rămasă văduvă de tânără. Fiindcă avea un copil de crescut, nu s-a dus la mănăstire. Dar s-a călugărit acolo, lângă

cimitirul Ștefanului ei, împărțindu-și zilele între mormântul celui dus și creșterea într-o viață vrednică a celui alt Ștefan. Ea singură și-a statornicit locul văduviei, în apropierea cimitirului. Ca să poată vedea oricând de la fereastra ei candela inelului din mormânt, și-a înălțat casa din temelii. Numai de-asta casa Damaschinilor e mai înaltă decât celelalte: să vadă spre moarte, nu să se ridice spre viață.

Oamenii i-au spus Foișorul Văduvelor. Vorba a rămas, neagră, peste casa Damaschinilor. Căci, din vechi-străvechi, Damaschinii au murit de tineri, lăsând văduve cu copii. Rar Damaschin care să fi apucat moartea bătrâneții. Cel mai vechi dintre cei știuți a luptat în oastea lui Ștefan-cel-Mare și a murit răpus de Lehi sub ochii Domnului.

De-atunci tocmai, numele sfânt, Ștefan, a coborât ca o flacăra de înviere peste morminte, din generație în generație, purtat de toți bărbații neamului aprig.

Alt Ștefan Damaschin a fost în pădure, căpitan de haiduci. De la el a rămas vorba fioros glumeață: „Aista-i rostul Românului, să dea cep păgânului”. Și acela, răpus de poteră, doarme în cimitirul de alături, între Ștefanii neamului lui. Dorm tare mulți acolo, toți tineri în moartea lor năpraznică, lăsând altora grija bătrâneții. O Damaschină văduvă a lăsat o vorbă de pelin celor de după ea. O întreba cineva dacă nu-i prea singură c-un plod lângă cimitir. Ea a răspuns:

– Trăesc cu Damaschinii mei, numai că noi suntem neam tăcut.

Dar foișorul văduvelor nu e trist. E alb ca obrazul călugărițelor: var. Acoperișul casei, țuguat, e de solz de șindrilă; în lumina Lunii străluce ca zaua Ștefanului din oastea lui Ștefan, zărită printr-un abur de tămâie. Un cerdac